

IRODALOM.

Rombauer Emil: A középiskolai tanuló magánolvasmánya. (Brassai áll. főreálisk. 1896/97. évi értesítője, 13 l.)

Igaz örömmel és nagy várakozással vettem kezembe a címben megnevezett értekezést; egyrészt a tárgy fontossága miatt, másrészt s főleg még mindig vitás és kellőleg nem tisztázott volta miatt. Ugyanis mindez ideig nagyon kevesen foglalkoztak e fölötté fontos kérdéssel behatóan, s azok sem voltak a magánolvasmányok összeállításánál tekintettel a külföld remekeire, sem pedig az ókoriakra, továbbá főleg csak a gymnasiumok számára állították össze jegyzékeket. Nagyon is kívánatos azért, hogy mentül többen szóljanak még hozzá e fontos tárgyhöz, hogy végre tisztázódjék s a tanügy igen nagy hasznára végleg megállapodjék. Csekélységem már régóta foglalkozik e kérdéssel, s ez az, a mi felbátorít, hogy a címbeli értekezést kissé szélesebb alapon ismertessem.

A legelső kérdések, melyekre e tárgynál meg kellene felelnünk, hogy mit tekintünk *magán-* és mit *iskolai* olvasmánynak. E kettőnek pontos megállapítása és különválasztása nélkül nem tudunk a továbbiakban boldogulni. Az *iskolai* olvasmányról, mint feladata körén kívül eső dologról, nem beszél Rombauer, pedig Utasításainknak e tekintetben követett szabad szelleme nagyon is szükségessé teszi a pontosabb és szorosabb megállapodást. Mert hát hogy is jelölhetjük ki a végzendő *magánolvasmányokat*, míg előbb kétségtelenül meg nem állapítottuk, hogy mit olvastassunk az *iskolában*? Rombauer azonban csak a magánolvasmányokról, még pedig csak azokról szól, melyeket a magyar nyelv tanáranak kell tanítványaitól követelnie; de igen helyeselhető, hogy jegyzékébe nem csak magyar irodalmi, hanem általában, hogy úgy mondjam, világirodalmi magánolvasmányokat is fölvelt. Csak a német és francia irodalmi termékekre nem terjeszkedik ki a szerző — és helyesen —, mert hisz ezek az illető szaktanárok külön gondját képezik, bár kétségtelen, hogy itt is ideje volna már a végleges megállapodáshoz eljutnunk.

De Rombauer nem éri be azzal, hogy csak a magánolvasmányok pusztá jegyzékét közölje s eljárásáról, az összeállítás módjáról és szempontjairól számot adjon, hanem azon van, hogy kellő tájékoztatóval az olvasókat a magánolvasmány szükséges voltáról meggyőzze és az olvasás mikéntjébe bevezesse. E tanulságos és világos bevezetésben röviden kimutatja, hogy a világtörténet egyes nagy alakjai mily meggyőzően nyilatkoztak az olvasás hasznos voltáról. És ha az egész emberi életben

oly nagyfontosságú művelődési tényező az olvasás, mennyivel fontosabb az a fiatalság éveiben, a mikor az ifjunak a tanulás becsesebb módjáról: a kísérletezés és közvetlen autopsián alapuló ismeretszerzésről még nagyrészt le kell mondania s a mikor majdnem kizárólag a tekintélyi hiten alapuló ismeretszerzésre szorul. Megemlékszik Rombauer arról is, hogy napjainkban, «a nyomdafestékes papir korában», az ujságolvasás mennyire veszélyezteti a komolyabb irodalmi művek olvasását,* épúgy — találóan mondja — mint a gőzkocsin való száguldozás a sokkal tanulságosabb gyalog vagy kerékpáron való utazást. Érdekesen vázolja az iskolának leendő sokoldalú hivatását és feladatát. Társadalmi viszonyaink fejlődése ugyanis arra látszik mutatni, hogy a közel jövőben a *nevelés* fölötté fontos, de egyszersmind terhes feladata *kizárólag* az iskolára fog hárulni. S most áttér a szerző a kellőleg vezetett *magánolvasmány* nagy *nevelő* voltának kimutatására s ebből fakadt feladataink kijelölésére. E célból az ifjusági könyvtárnak nem annyira sokfélé, mint inkább csak a *becseset sok példányban* kellene tartalmaznia. A magánolvasmányt ne érezze a tanító újabb iskolai tehernek, hanem szeretettel, örömmel teljesítendő s élvezetesen teljesíthető foglalkozásnak, hasznos időtöltésnek. Azért csak a *legjobbat* — hiszen ez tanulóknak csak épen elég jó — s ezt is csak akkor olvastassuk, ha «az ifju érdeklődését le tudja kötni». Épen ez utóbbi szempontból van kifogása az ellen, hogy Kőlcsey remek Parainesisét, mint kellő magyarázatot követelő olvasmányt *otthon* olvastassuk. Ez szerinte, és nagyon helyesen, nem annyira magán-, mint inkább *iskolai* olvasmány.

A magánolvasmányok összeállításánál, Rombauer szerint, ezek a döntő szempontok: 1. a világirodalomnak közkinccsé lett remekeit is kell olvasatni, 2. oly műveket, melyek az ifjuság «hazai történeti ismereteit» alkalmasok gazdagítani és 3. az olvasmányokra vonatkozó *aestetikai* munkák is olvastassanak. Hogy az olvasottak maradandó nyomot hagyjanak a tanuló lelkében, 1. arra szoktassuk, hogy magánolvasmányáról jegyzetet készítsen ** s 2. szolgáltassunk neki mennél gyakrabban

* Talán annak tudható be, legalább részben, hogy — a mióta az ujságolvasás valódi életszükségletté lett a modern emberre nézve, azóta — az igazán litterátus, irodalmilag művelt emberek száma oly aggasztóan csökkent.

** S éppen ezt az üdvös szokást, elég sajnós, fölöttesek és nem fölöttesek egyaránt perhorreskálják. Pedig hát csak «tantum scinus, quantum memoria tenens» s hogy az emlékező tehetség sokkal hivebb, megbízhatóbb és maradandóbb, ha a rábizandók írásban rögzítetnek meg, mint hogyha csak pusztá röpke szavakkal töltjük meg. mindnyájan naponkint tapasztalhatjuk.

alkalmat — főleg a magyar nyelv és történelem tanárai —, hogy «olvasmányai kapcsán szerzett ismereteit értékesíthesse». Ez utóbbi igen fontos erkölcsi ösztönzés a végből, hogy a tanuló örömmel olvasson; mert nagyon természetes, hogy sokkal szivesebben olvas, ha észreveszi, hogy munkáját értékesítheti s megbecsülik. Nagyon czélszerűnek tartom e szempontból, hogy a tanulók írásbeli dolgozatok alakjában adjanak számot legfőbb magánolvasmányaikról. Ha annyira vittük tanulóinkat, hogy önként és szívesen olvasnak, akkor bátran elmaradhat a másfajta ellenőrzés. Elegendő akkor az írásbeli dolgozatokon fölül tárgyalás közben pusztán csak hivatkozni alkalmilag egy-egy magánolvasmányra; a többit megteszi már a tanuló felébredt tudásvágya. A magánolvasmányokról szóló följegyzések, vagy mint Rombauer röviden és találóan nevezi, az *irodalmi naplók* a kezdő fokozaton tartalmi kivonatokat foglalnak magukban, később a szereplő személyek felsorolását s «főjellemonásaik megemlítését», még később azok jellemzését vagy a stilisztikai, retorikai és poetikai elméletben tanultak «illusztrálását az olvasmányban» s végül a kiváló írók «magvas mondatait», az ú. n. aranymondásokat tartalmazhatják. A legfelsőbb fokozaton helyén valónak találja még Rombauer, hogy a tanuló a maga olvasmányait még méltassa is. Mind e kívánalmakat helyeslőleg vehetjük tudomásul.

A magánolvasásnak ezen eddig vázolt s megjegyzéseinkkel kísért *elmélete* után következik a főleg *realistok*ai tanulóknak szánt *magánolvasmányjegyzék*. Egyrészt, mert a szerző maga kéri rá a kritikát, másrészt meg, mert bíráló tiszteemből kifolyó kötelességem, megkísérlem erre is megtenni észrevételeimet.

Mindenekelőtt megjegyzendő, hogy Rombauer a magánolvasást — helyesen — a középiskola mind a nyolcz osztályára kiterjeszti. Az alsóbb három osztályban olvasandók jegyzéke ellen nem igen szólhatni, bár részemről itt is változtattam az olvasmányi anyagon. Megjegyzendő továbbá, hogy a szerző nem tesz különbséget ú. n. *kötelező*, azaz minden tanulótól egyaránt megkívánható és *ajánlatos*, azaz csak a jobbaktól és szorgalmasabbaktól elvárható vagy még inkább csak általános directiva* gyanánt szolgáló magánolvasmányok közt. Ennek eredménye aztán természetesen az, hogy kötelezőknek vesz olyanokat, a melyek talán csak ajánlatosak (Sebestyén: Az Árpádok története, Varga: Magyarország története, Gyulai: Szilágyi és Hajmási, Fáy: Régi pénzek) s kihagy több olyan munkát, a melyek nemcsak ajánlatosak, de igenis szükségesek.

* Hogy t. i. mit olvassanak még, ha a kötelezőkön fölül is akarják ismeretkörüket tágítani; ez egyszersmind igen czélszerű praeventív eszköz az ellen, hogy a jobb tanulók el ne fecséreljék a drága időt a több olvasható haszontalan keresgélésével s a vele járó erkölcsi esélyek ellen.

Így pl. Goldsmith Wakefieldi lelkése ismeretének mily jó hasznát lehet venni — kivált realiskolákban — Goethe tárgyalásánál, Tompa egyes népregéinek és mondáinak az egész középiskola folyamán, Kölcsey szónoki műveinek, Jókai Magyar nábob- és Kárpáthy Zoltánjának, Berzsenyi ódáinak, Vörösmarty, Tompa, Petőfi és Arany lyrai és epikai műveinek (hogy csak egyet említsek: Buda halálának) a megfelelő osztályokban és kellő kiválasztásban. Bessenyei Philosophusának az elolvasása drámánk fejlődésének megértéséhez föltétlenül szükséges, de könnyen hozzá is férhető; szintűgy szükséges epikánk fejlődésének megértéséhez Gyöngyösi Murányi Vénusa, lyránkéhoz Kisfaludy S. Himfyje, kritikánk és æsthetikánkéhoz pedig Erdélyi, Kemény és Salamon tanulmányai. Mindezek pedig, különösen az elméletében oly szükségeseknek hangoztatott æsthetikai munkák, hiányzanak Rombauer magánolvasmányjegyzékéből. Avagy talán mindezeket az iskolában olvastassuk-e, mert a szerző elméleti tájékoztatója szerint a mi fontos és a jegyzékben nincs meg, az az iskolában olvasandó? Nem tudom hinni, hogy Rombauer mindezeket iskolai olvasmányoknak minősítene, valamint azt sem, hogy a felsoroltakat nem tartaná fontosaknak s így tehát csak tévedésből maradhattak ki abból a jegyzékből, a melyben Sebestyén, Varga, Gyulai és Fáy föntidézett munkáinak is jutott hely. Viszont az *iskolaiak* közé sorolandóknak tartom a Rombauer következő *«magán»*-olvasmányait: a Plutarchos-féle életrajzok legjavát — a mint Utasításaink is kívánják — a IV. osztályban, a Zrinyiászt, Vörösmarty Két szomszédvárát s Kisfaludy Csalódásait a VI.-ban, Gyergyai Árgirusát, a Szendrei Névtelen Szilágyi és Hajmásiját, Zrinyi Török Afumát, Kármán A nemzet csinosodását, Kazinczy Pályám emlékezetét, Kölcsey Krit.-æsthetikai dolgozatait s Arany Naiv eposzunkról, Zrinyi és Tasso s Gyöngyösi cz. műveit a VII.-ben s Katona Bánk bánját a VIII. osztályban kell iskolailag* olvasgatni. Az olvasmányoknak osztályok szerinti fölosztására még következők a megjegyzéseim. Kisfaludy S. regéit bizvást már a IV. osztályban olvastathatni, szintűgy Kisfaludy K. Víg elbeszéléseit is (Rombauer az V.-be sorolja mind a kettőt); Shakespeare Macbethjét nem olvastatnám az V.-ben, hanem helyette az iskolában J. Caesart, házilag Coriolanust; Mikes Törökországi leveleit nem a VII.-ben, hanem már az V.-ben, szintűgy Jósika Abafját is a VI. helyett már ugyancsak az V.-ben tartom

* Ez természetesen nem zárja ki, sőt a nagy tárgyhalmaz miatt egyenesen szükségesé teszi, hogy azok jórészt leczkeképen házi készületül adjuk föl; a számonkérés aztán ugyis iskolaiakká, közös megbeszélés tárgyává teszi a feladott házi részleteket. Talán külön mondanom sem kell, hogy csak könnyebb részleteket szabad így a házi, némileg önálló munkásságra biznunk.

olvashatónak. Viszont Czuczor Botondját a IV.-ben korainak tartom, inkább a VI.-ba való, szintúgy a Greguss-Beöthy-féle Magyar balladák is a reáliskolai tanítás terve szerint inkább a VI.-ba, mint az V.-be valók. A VIII. osztály magánolvasmányaira is van még egy megjegyzésem: Rombauer nagyon sokat szán ez osztálynak. Ezt pedig egyrészt azért nem lehet helyeselni, mert ez az év úgysis a legrövidebb s az évközben esetleg el nem olvasott munkákat itt már nem lehet, mint az alsóbb osztályokban, vagyis inkább késő már (az iskola szempontjából) a vacatióban pótlólag elolvasni; másrészt meg azért sem helyeselhető e megterhelésszámba mehető munkamegszabás, mert a VIII. osztály főleg az összefoglalás, a rendszerezés fokozata. Nem tanácsos tehát benne sok újat tárgyaltatni, mert akkor világos rendszer helyett chaos támad a tanuló lelkében.

Így lehetne még számos apróbb megjegyzést tennem a fölveendőkre, elhagyandókra és fölcserélendőkre, de a rövidség kedvéért itt ismételten utalok a Tanáregy. Közlönyben megjelent dolgozatomra, melyben a magánolvasmányok kérdését a maga egészében tárgyalom. E helyen céltévesztés nélkül — hiszen csak ismertetés a feladatomban — már nem szabad e kérdésnél hosszasan időznöm, s azért röviden már csak annak a kijelentésére szorítokozom, hogy Rombauer valósággal lekötöztetett bennünket középiskolai philologusokat, a mennyiben a magánolvasmányok fölötté fontos kérdését, ezt az eddig igazi noli me tangere-t, sok tudással és tapintattal jelentékenyen közelebb vitte végleges megoldásához. Vajha még kiadóink is teljesítenék azt a befejező óhaját, hogy «bárcsak akadna kiadó, ki ily (a tanulóknak magánolvasmányi szempontból összeállított) könyvtárt olcsón, hogy azt a tanulók legelőbbje tényleg meg is szerezhesse, a könyvpiacra bocsátana». Erre különben az Olcsó Könyvtár még olcsóbb új sorozatának s részben a Magyar Könyvtárnak megindultával azóta is egyre több lehetőség kínálkozik.

Nagyvárad.

DEMEK Győző.

Zágoni Mikes Kelemen élete. Irta: *Toncs Gusztáv*. Budapest, 1897.
Lampel R. bizománya. 250 l. Ára 2 frt.

A magyar prózairodalomnak egyik legkedvesebb, szeretetre legméltóbb alakjáról kapunk Toncs Gusztáv könyvében képet. Mikes Kelemennek főműve, a *Törökországi levelek*, már vagy harmincz éve közközben forog, gyönyörködtetve nagyot és kicsinyt egyaránt, a kinek van érzéke egy romlatlan szívü írónak levelei iránt, melyekben az életének küzdelmeit, egy száműzött hazafiúnak reményeit és csalódásait, érző